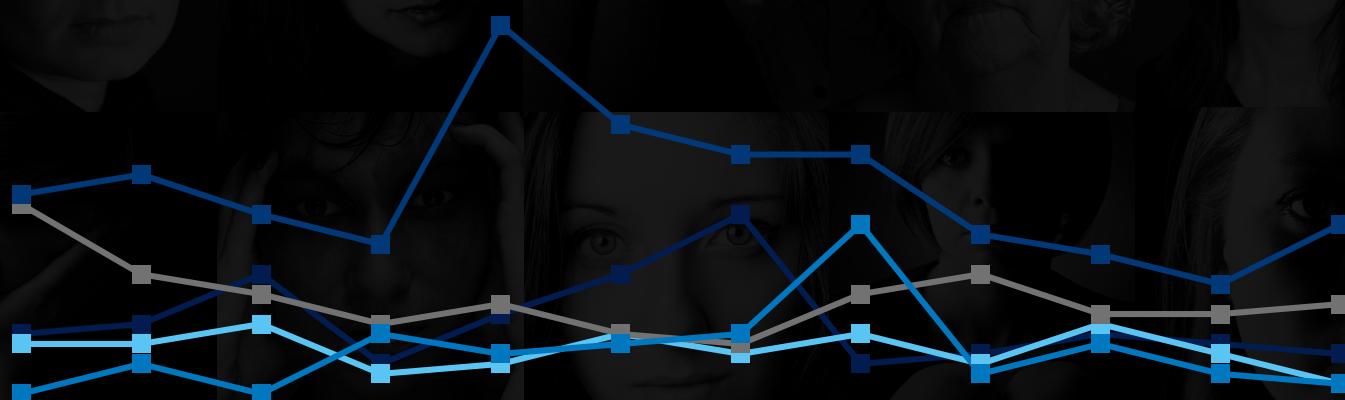

POLITIET
KRIPOS

VOLDTEKTSSITUASJONEN 2014

Kripos
Taktisk etterforskningsavdeling
Voldtektsgruppa

Mars 2015

Forord	3
Kapittel 1 - Innledning	4
1.1 Rapportens formål og fokus	4
1.2 Kjernekar 2014	4
1.3 Hovedfunn	4
Kapittel 2 - Datagrunnlag	5
2.1 Statistikkgrunnlag og forskjellige kvalitative kilder	5
2.2 Inndeling av voldtekter i kategorier	6
Kapittel 3 - Straffelovens voldtektsbestemmelse	7
Kapittel 4 - Voldtektssituasjonen i Norge	8
4.1 Antallet registrerte anmeldelser til politiet i 2014	8
4.2 Kategoriserte voldtektsanmeldelser	8
4.3 Gjerningspersonen	11
4.4 Fornærmede	14
Kapittel 5 - Rettskraftige avgjørelser i et utvalg kategoriserte saker	19
5.1 Bakgrunn	19
5.2 Reaksjonstype i 179 rettskraftige avgjørelser	19
5.3 Frifinnelser	21
Kapittel 6 - Oppsummering	22
Referanser	23

Forord

Voldtektssituasjonen 2014 er den fjerde rapporten om voldtektssituasjonen i Norge som utgis av Kripos. Hovedformålet med den årlige utgivelsen er å beskrive voldtektssituasjonen i Norge i det foregående år.

Voldtektsgruppa på Kripos ble opprettet i 2010 og har hatt fokus på å heve kompetansen og kunnskapen om voldtektssaker. Utgivelsen av *Voldtektssituasjonen* har vært et viktig ledd i å nå ut med ervervet kunnskap om dette feltet.

Funn i årets rapport bekrefter forskning som viser at det å bli utsatt for voldtekt eller andre seksuelle overgrep, øker risikoen for å bli utsatt for det samme senere i livet. Dette er funn som også bidrar til å understreke politiets viktige arbeid i etterforskningen av disse sakene. Etterforskning som kan føre til pågripelse og iretteføring, slik at rett gjerningsperson blir stilt for retten, er viktig for den fornærmede, men også for samfunnet. Bevisføringen i voldtektsaker kan imidlertid være krevende, noe som indikeres i kapittel 5. Her presenteres resultater fra 179 rettsavgjørelser i voldtektssaker.

Årets rapport bekrefter tidligere funn om at en stor andel av voldtektene som begås i Norge, skjer i festrelatert sammenheng. Kripos er glad for å se at den landsdekkende holdningskampanjen *Kjernekar*, som ble lansert i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet i november 2013, har fått stor oppmerksomhet og har blitt godt fulgt opp i distriktene.

Kripos, mars 2015

Ketil Haukaas
Sjefen for Kripos

Kapittel 1

Innledning

1.1 Rapportens formål og fokus

Formålet med *Voldtektssituasjonen 2014* er å bidra til økt kunnskap om omstendighetene rundt anmeldte voldtekter i Norge. Økt kunnskap om forholdene rundt voldtekter i Norge er viktig for politiet, men også for samfunnet for øvrig.

I kapittel 2 går vi gjennom rapportens datagrunnlag samt bakgrunnen for kategoriseringen av voldtektsanmeldelsene. I det påfølgende kapitlet gjøres det kort rede for straffelovens voldtektsbestemmelse. I kapittel 4 presenteres ulike variabler for anmeldte voldtekter i 2014, mens kapittel 5 omhandler rettsavgjørelser i kategoriserte voldtektssaker, med særlig fokus på et utvalg bestående av 179 rettskraftige avgjørelser i voldtektssaker.

1.2 Kjernekar 2014

Rapporten *Voldtektssituasjonen 2012* dokumenterte det store omfang av voldtekter som finner sted i forbindelse med fest og rus, såkalte 'festrelaterte' voldtekter. På grunn av dette tok Kripos og Justis- og beredskapsdepartementet initiativ til lanseringen av en landsdekkende holdningskampanje hvor målgruppen var gutter/menn i alderen 18–35 år. Navnet 'Kjernekar' ble brukt for å nå ut til målgruppen, og hensikten var å bevisstgjøre unge menn og deres omgangskrets, få dem til å følge med og ta ansvar for seg selv og hverandre.

Kampanjen ble lansert høsten 2013 og fortsatte utover våren og sommeren 2014. I 2014 var kampanjen først og fremst spisset mot russ, russearrangementer og festivaler. Samtlige politidistrikter har vært involvert og bidratt sterkt i gjennomføringen av den landsdekkende holdningskampanjen. Kampanjens positive mottakelse og flere henvendelser både fra politidistrikter og

eksterne aktører om å ta kampanjen i bruk videre, viser at det var behov for en slik kampanje i Norge.

1.3 Hovedfunn

- Antallet voldtektsanmeldelser på landsbasis er lavere enn i fjor, men er fortsatt stabilt.¹
- Andelen festrelaterte voldtekter har økt fra 38 % til 48 %.²
- Andelen overfallsvoldtekter viser en nedadgående trend fra 2011 til 2014.³
- 75 % av personene som er registrert som mistenkt, siktet eller domfelt i voldtektssaker i 2014, er også registrert med andre lovbrudd.
- 26 % av de fornærmede som er registrert i voldtektsanmeldelser i 2014, er også registrert som fornærmede i andre sedelighetssaker. 60 % av disse sakene gjelder voldtekt eller seksuell utnyttelse av barn.
- I et utvalg på 179 rettsavgjørelser endte 30 % av sakene med frifinnelse.
- 37 % av frifinnelsene har inntruffet i lagmannsretten etter fallende dom i tingretten.

1 Basert på tall fra STRASAK, politiets elektroniske straffesaksjournal.

2 Basert delvis på innrapporterte anmeldelser til Kripos. Økningen fra 2013 kan ligge i endret statistikkgrunnlag, se kapittel 2.

3 *Ibid.*

Kapittel 2

Datagrunnlag

I dette kapitlet vil vi redegjøre for rapportens kildegrunnlag.

2.1 Statistikkgrunnlag og forskjellige kvalitative kilder

Datagrunnlaget i rapporten er i all hovedsak hentet fra STRASAK⁴, Kripos' egen statistikk, dommer fra tingrett, lagmannsrett og Høyesterett samt relevant faglitteratur.

STRASAK

Fra STRASAK har vi hentet ut informasjon om det totale antall voldtektsanmeldelser i Norge i 2014. Det er anmeldelsestidspunktet, ikke gjerningstidspunktet, som er brukt i rapporten. Dette innebærer at voldtekter som fant sted i 2014, men ikke ble anmeldt samme år, ikke er inkludert i undersøkelsen. Tilsvarende er voldtekter som fant sted før 2014, men først ble anmeldt i 2014, inkludert i materialet.

Fra STRASAK har vi også hentet informasjon knyttet til ulike aspekter i anmeldelsene av voldtektene (fornærmede, antatt gjerningsperson⁵, politidistrikt og tidspunkt for anmeldelsen).

Kripos' statistikk

Kripos har ved gjennomgåelse av en andel voldtektsanmeldelser registrert i 2014, kategorisert disse i fem kategorier.⁶ Kategoriseringen er gjort på bakgrunn av opplysninger i fornærmedes forklaring.

I de tre foregående rapportene om voldtektssituasjonen utgitt av Kripos består Kripos sin statistikk av voldtektsanmeldelser som politidistriktene har oversendt gjennom BL – politiets straffesakssystem. Etter en endring i tilgangen til straffesaker våren 2014 har Kripos fått direkte tilgang til samtlige voldtektsanmeldelser i Norge. Det innebærer at alle voldtektsanmeldelser registrert fra og med 1. juli 2014 er inkludert i denne rapporten. Av anmeldelser som ble registrert i perioden

ANMELDELSER 2014:

STRASAK:

Antallet registrerte anmeldelser for voldtekt i 2014:

1223

KRIPOS:

Antall kategoriserte anmeldelser i 2014:

840

STRASAK:

Antall gjerningspersoner anmeldt for voldtekt (mistenkt/siktet/domfelt) registrert i 2014:

1020

KRIPOS:

Antall gjerningspersoner registrert i kategoriserte anmeldelser i 2014:

718

STRASAK:

Antall fornærmede registrert i 2014:

1191

KRIPOS:

Antall fornærmede registrert i kategoriserte anmeldelser i 2014:

836

1.1.2014–30.6.2014, har Kripos kun kategorisert saker som ble innrapportert gjennom BL. Dermed er statistikkgrunnlaget i denne rapporten bredere enn i de to foregående rapportene, og risikoen for et skjevt saksutvalg er mindre enn tidligere.⁷

I 2014 omfatter Kripos sin statistikk 69% av alle registrerte voldtektsanmeldelser.

Dommer

I perioden 2011-2013 har Kripos kategorisert totalt 2154 voldtektsanmeldelser. Kapittel 5 omhandler utfallet av 179 rettskraftige avgjørelser i disse 2154 sakene. Utvalget på 179 saker er begrenset til samtlige rettskraftige avgjørelser per 14. november 2014.

4 Dato for uttrekk av saker og forhold: 8. januar.

5 Tallet på gjerningspersoner i STRASAK kan være lavere enn det reelle antallet mistenkte i straffesaker. Årsaken er at gjerningspersonen kan være omhandlet i sakens dokumenter uten å være lagt inn i STRASAK, eller at vedkommende er identifisert, men ennå ikke lagt inn på det tidspunktet statistikken trekkes ut.

6 Se 2.2.

7 Deler av statistikken er derfor basert på det forskeren Ottar Hellevik kaller en "slumpmessig utvelgning". I dette ligger at "... hvilke enheter som kommer med i utvalget, verken bestemmes av forskeren eller av enhetene." (Hellevik 1977, s. 82). I dette tilfellet er det politidistriktenes valg av innsendte anmeldelser i BL som er grunnlaget for Kripos' statistikk. Et annet spørsmål er hvorvidt noen politidistrikter har rapportert prosentvis flere saker av en bestemt kategori.

Utvalget representerer altså ikke det totale antall rettsavgjørelser i disse sakene. Flere av disse 2154 voldtektsanmeldelsene vil fremdeles være under etterforskning eller under behandling i domstolen.⁸ Erfaringsmessig er det en betydelig andel av voldtektsdømte som velger å anke dommen til behandling i lagmannsretten, slik at det ofte vil ta tid før det foreligger en rettskraftig dom.

Relevant faglitteratur

Det er viktig å se våre tall i lys av andre forskningsresultater på området. Forskere fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har de siste årene utgitt flere studier som er relevante for denne rapporten. Studiene utgitt av NKVTS er informative, ikke bare på grunn av interessante resultater fra egne undersøkelser, men også fordi de sammenfatter resultater fra annen forskning på området voldtekt/andre seksuelle overgrep. Det henvises også til annen litteratur i rapporten.

En kilde av mindre betydning for rapporten, men som likevel bør nevnes, er artikler på Internett. Som en del av en økende åpenhetskultur har personer som har vært utsatt for voldtekt eller andre seksuelle overgrep, delt sine erfaringer på Internett i form av blogger eller andre kommentarer. Disse innleggene inneholder informasjon som kan bidra til en økt forståelse for forskjellige aspekter ved voldtekt.

2.2 Inndeling av voldtekter i kategorier

Typologiseringen av voldtekter ble første gang foretatt av Oslo politidistrikt i 2011 og har vært et analytisk verktøy ved Voldtektsgruppa.⁹ En vesentlig utfordring ved inndeling av voldtekter i fem kategorier er at det ikke er enkelt å systematisere konkrete hendelser.^{10 11} Det finnes ikke egne koder i STRASAK for disse kategoriene, kategoriseringen foretas utelukkende av Voldtektsgruppa på Kripos.

De fem kategoriene kan beskrives som følger:

Festrelaterte voldtekter skjer typisk i forbindelse med fest eller uteliv. Partene (både fornærmede og gjerningsperson) er ofte unge, og overgrepene skjer etter en viss kontaktetablering. Et typisk trekk ved denne typen voldtekt er at begge parter har konsumert betydelige mengder alkohol.

Sårbarhetsvoldtekter kjennetegnes ved at de fornærmede lever et liv som medfører at de stilles i særlige sårbare situasjoner. Dette gjør dem spesielt utsatte for gjentatte overgrep. Ofrene er isolerte og står alene overfor ustabile og/eller aggressive personer. De mangler ofte sosialt nettverk og kompetanse, og har liten mulighet til å komme seg ut av situasjonen. Prostituerte, rusmisbrukere og personer som oppholder seg i trygdeboliger eller institusjoner, vil være spesielt utsatt.

Overfallsvoldtekter skjer typisk overfor intetanende personer, gjerne uten foranledning. Fornærmede ser ut til å være et tilfeldig valgt offer for en ukjent gjerningsmann, og voldtekten begås som regel på offentlig sted, men kan også skje på et utested, i en oppgang eller i en bil. Gjerningsmannen pasifiserer ofte offeret ved bruk av vold eller trusler.

Relasjonsvoldtekter er voldtekter der offer og gjerningsperson er eller har vært ektefeller, kjærester eller partnere. Hendelsen kan være enkeltstående eller en del av en historikk hvor vold, trusler og seksuelle krenkelser har preget parforholdet over lengre tid.

I gruppen *annen* faller voldtekter som ikke kan inndeles og typologiseres i kategoriene nevnt ovenfor. Eksempler på dette kan være voldtekter begått av venner eller bekjente utenom festsammenheng, eller voldtekter begått av personer fornærmede har blitt kjent med på Internett eller sosiale medier.¹²

8 Det vil og kunne være rettsavgjørelser i disse 2154 sakene som er inkludert i andre sakskompleks, og som derfor ikke er blitt inkludert i vår statistikk.

9 Oslo politidistrikt (2011).

10 Oslo politidistrikt (2012).

11 Utfordringene knyttet til kategorisering av voldtektstyper omtales også av Lene Østby (2012) og i NKVTS (2013).

12 Straffelovens voldtektsbestemmelse kan komme til anvendelse selv om det ikke har vært noen fysisk kontakt mellom gjerningsperson og fornærmede.

Kapittel 3

Straffelovens voldtektsbestemmelse

Hvilke handlinger som utgjør voldtekt i juridisk forstand, og dermed omhandles i denne rapporten, har endret seg noe over tid. Definisjonen ble sist omgjort i 2000, da sedelighetskapitlet i straffeloven ble omskrevet og redigert.¹³ Da ble voldtektsdefinisjonen utvidet til også å gjelde utnyttelse av en persons hjelpeløshet grunnet bevisstløshet, rus eller søvn. I tillegg valgte man å kriminalisere grov uaktsom voldtekt (§ 192 fjerde ledd). I den nye straffeloven av 2005, som ennå ikke er trådt i kraft, er lovteksten endret ytterligere.

Voldtekt er regulert i straffeloven kapittel 19 § 192, som lyder:

Den som

- a. *skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende adferd, eller*
- b. *har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller*
- c. *ved vold eller ved truende adferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurdering av om det er utøvd vold eller truende adferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.*

Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

- a. *den seksuelle omgang var samleie, eller*
- b. *den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.*

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a. *voldtekten er begått av flere i fellesskap*
- b. *voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,*

- c. *den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195,*

eller

- d. *den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom jf. smittevernloven § 1-3 jf. nr. 3, jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.*

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år.

Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

I den nye straffeloven av 2005, som ikke er trådt i kraft, vil seksuell omgang med barn under 14 år anses som voldtekt. Etter gjeldende rett reguleres slike handlinger av straffeloven § 195. Lovendringen reflekterer et ønske om «... sterkere understreking av at barn under den seksuelle lavalder ikke kan samtykke i seksuell omgang, og behov for å signalisere alvorret i seksuelle overgrep mot barn».¹⁴

¹³ Jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000).

¹⁴ Matningsdal siterer her fra Ot.prp. nr. 22 (2008-2009), s. 243, andre spalte. Matningsdal (2010, s. 203).

Kapittel 4

Voldtektssituasjonen i Norge

4.1 Antallet registrerte anmeldelser til politiet i 2014

Figur 1 viser fordelingen av anmeldte voldtekter i de aktuelle statistikkgruppene i STRASAK. Statistikkgruppene er basert på teksten i straffeloven § 192 og § 49.

Figur 1 viser at antallet voldtektsanmeldelser totalt sett er stabilt, særlig i perioden 2011–2014. For den største kategorien, som gjelder voldtekt som rammes av 1. eller 2. ledd, er det praktisk talt ingen endring fra i fjor. Både når det gjelder antall forsøk på voldtekt og voldtekt som rammes av 3. ledd, er antall anmeldelser i 2014 det laveste i perioden 2010–2014.

4.2 Kategoriserte voldtektsanmeldelser

Av de 1223 registrerte voldtektsanmeldelsene i 2014 har Kripos kategorisert og registrert data fra 840, det vil si omtrent 69 % av tilfellene. Figur 2 og 3 viser fordelingen av anmeldelsene i kategorier, også sammenliknet med øvrige år.

Figur 2 og 3 viser at det i 2014 er registrert en høyere andel festrelaterte voldtekter enn i de tidligere årene, 48 % mot 38 % i 2013. I 2014 er altså nesten halvparten av de kategoriserte voldtektene relatert til fest.

Andelen overfallsvoldtekter fortsetter å falle og er gått ned ytterligere fra 2013, til det laveste i perioden 2011–2014: 11 % i 2014 mot 20 % i 2011.

I 2013 utgjorde andelen sårbarhetsvoldtekter 12 %, mens den i år er på 10 %. Vi har gått gjennom sårbarhetsvoldtektene i 2014 og ser at omlag en tredjedel av voldtektene skjedde i rusmiljøer, hvor overgriper har benyttet seg av at fornærmede har vært påvirket av narkotika og dermed i en ekstra sårbar situasjon. En annen gruppe i denne kategorien er personer med nedsatt funksjonsevne, psykisk eller fysisk. Flere av de fornærmede med nedsatt funksjonsevne er mindreårige. Noen bor helt eller delvis på en institusjon og anmelder overgrep begått av andre beboere på institusjonen. Andre bor privat, men lar seg lett manipulere

inn i situasjoner hvor de blir utsatt for overgrep.¹⁵ Flere av dem som har anmeldt voldtekt, er diagnostisert med en «lettere funksjonshemning», det vil si at deres intellektuelle og mentale kapasitet kan sidestilles med et barns. I en rapport fra NKVTS vises det til forskning som viser at «kvinner med lett til moderat grad av utviklingshemning er mer utsatt for seksuelle overgrep og øvrig vold enn sine medsøstre med sterkere grad av utviklingshemning ...».¹⁶ Det vil si at det å ha en mildere form for psykisk utviklingshemning kan utgjøre en særlig risiko for å utsettes for overgrep.

I boken *Utviklingshemning og seksuelle overgrep* vises det til forskning som tyder på at de som begår seksuelle overgrep mot utviklingshemmede, i mange tilfeller selv har en utviklingshemning, og at dette utgjør omtrent en tredjedel av alle tilfeller der slike overgrep avdekkes.¹⁷ Videre hevdes det at den utviklingshemmede overgriperen kan kjennetegnes for eksempel ved at vedkommende selv har vært utsatt for overgrep, og dermed har lært seg et overgrepsmønster som vedkommende repeterer. Andre trekk kan være mangel på impuls-kontroll eller mangelfulle sosioseksuelle kunnskaper. I tillegg til andre personer med utviklingshemning kan overgriperne være betalte tjenesteytere, nære pårørende eller andre som offeret kjenner. Ganske sjelden er overgriperen ukjent for offeret.¹⁸

En tredje gruppe i kategorien sårbarhetsvoldtekter gjelder barn. Omstendighetene rundt registrerte voldtekter av barn i 2014 varierer. Noen skal være voldtatt av en i familien, andre av venner eller bekjente. Noen av anmeldelsene gjelder seksuelle overgrep som har funnet sted flere år tilbake i tid.

Andelen relasjonsvoldtekter har gått ned fra 21 % til 17 % siste år. Det kan være krevende å anmelde en person man har et nåværende eller tidligere

15 Forholdet mellom straffelovens § 193 og § 192 diskuteres av Anne Jorun Bolken Ballangrud i spesialoppgaven «Seksuelle overgrep mot kvinner med funksjonsnedsettelse». Kvinnerettslig skriftserie nr. 71, 2007. Her fremgår det blant annet at bruk av § 193 ved overgrep som i realiteten er voldtekt, kan føre til idømmelse av lavere straff. Dette da § 193 har en lavere strafferamme enn § 192. Samme problemstilling blir nevnt i boken *Utviklingshemning og seksuelle overgrep*. 2014, s. 41.

16 NKVTS. 2013. Rapport 2, s. 11. Forfatteren understreker imidlertid i samme setning at man må ta forbehold om betydningen av evner og muligheter til å kommunisere.

17 Eggen, Fjeld, Malmo, Zachariassen. (2014, s. 20).

18 *Ibid.* s. 21.

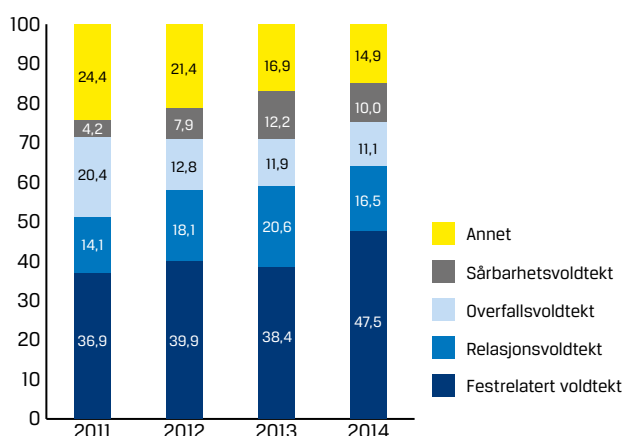

Figur 1: Voldtektsanmeldelser i STRASAK fordelt på statistikkgrupper

	2010	2011	2012	2013	2014	Endring % 2013-2014	Endring % 2010-2014
1401 Voldtekt (§ 192 1. og 2. ledd)	896	1030	1043	1068	1073	+ 0,5 %	+19,8 %
1413 Forsøk på voldtekt (§ 192 jf. § 49)	108	129	106	100	85	-15,0 %	-21,3 %
1420 Voldtekt (§ 192 3. ledd)	46	43	58	51	41	-19,6 %	-10,9 %
1423 Grovt uaktsom voldtekt (§ 192 4. ledd)	19	19	19	27	24	-11,1 %	+26,3 %
Totalt	1069	1221	1226	1246	1223	-1,9 %	+14,4 %

Kilde: STRASAK

Figur 2: Voldtektsanmeldelser rapportert til Kripas 2011-2014 fordelt prosentvis på voldtektskategorier (2011: N=788, 2012: N=735 2013: N=732, 2014: N= 840)

Kilde: Kripas

Figur 3: Antallet innrapporterte voldtektsanmeldelser 2011-2014 fordelt på voldtektskategorier (2011: N= 788, 2012: N=735, 2013: N=732, 2014: N=840)

	2011		2012		2013		2014	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Festrelatert voldtekt	291	36,9	293	39,9	281	38,4	399	47,5
Overfallsvoldtekt	161	20,4	94	12,8	87	11,9	93	11,1
Relasjonsvoldtekt	111	14,1	133	18,1	151	20,6	139	16,5
Sårbarhetsvoldtekt	33	4,2	58	7,9	89	12,2	84	10,0
Annet	192	24,4	157	21,4	124	16,9	125	14,9
Totalt:	788	100,0	735	100,0	732	100,0	840	100,0

Kilde: Kripas

kjærlighetsforhold til. I undersøkelsen om vold og voldtekt i Norge fra 2014 utgjør kjæreste/partner eller tidligere kjæreste/partner den nest største gruppen av gjerningsmenn (etter gruppen «en de kjenner»).

Årsaker til lav anmeldelsestilbøyelighet

I figur 1 ser vi at antall voldtektsanmeldelser er svært stabilt. Det er imidlertid grunn til å tro at det er store mørketall og at mange voldtekter ikke blir anmeldt.¹⁹ Årsakene til at personer som blir voldtatt, velger ikke å anmelde hendelsen til politiet, er mange og sammensatte. Dette beskrives i mange ulike kilder, fra blogger til faglitteratur på området.

Hildur Veas doktoravhandling «Fra avmakt til makt i eget liv» omhandler anmeldelser av seksuelle overgrep. Hun oppgir fire grunner til at noen ikke velger å anmelde et overgrep. En grunn er at de utsatte går inn

¹⁹ NKVTS (2014).

Risikoen for at et seksuelt overgrep mot en person med utviklingshemning skal føre til anmeldelse og straffeforfølgelse kan – med rette – vurderes som relativt liten. Videre kan en potensiell overgriper vurdere at det gjør liten skade å forgripe seg mot en utviklingshemmet person, ut fra en forestilling om at vedkommende ikke skjønner hva som skjer og sikkert ikke vil oppleve noen alvorlige konsekvenser av det.

Sitat fra Eggen, Fjeld, Malmø, Zachariassen, (2014, s. 18)

i en periode med unngåelse av hendelsen, ved at de glemmer eller ugyldiggjør den og ikke avslører for noen hva som har skjedd. De opplever en avmakt og hjelpe-løshet og søker ikke hjelp verken hos helsevesen eller politi. En annen grunn er at de opplever senskader som for eksempel traumereaksjoner, og som gjør at de ikke oppsøker hjelp hos hverken helsepersonell eller politi. En tredje årsak er at den utsatte i perioden med unngåelse har ulike former for plager/problemer (somatiske, psykiske eller sosiale). Disse problemene kan stå i veien for at den utsatte forstår at den har vært utsatt for et seksuelt overgrep. En fjerde årsak er at den utsatte tror at det å anmelde vil gi flere ulemper enn fordeler. De beskytter seg mot mulige negative konsekvenser i sitt miljø, eller er usikre på om de er sterke nok til å tåle belastninger som en politiforklaring eller å møte overgriper i retten.²⁰

Sosial støtte og et robust nettverk vil ha stor betydning for hvordan en person går frem etter å ha blitt utsatt for en voldtekt, men som NKVTS hevder: «Selv om det er forsket mye på betydningen av sosial støtte i etterkant av livsbelastninger, vet vi lite om hvilke overveielser personer gjør om åpenhet, hvilke responser utsatte får fra sine omgivelser, og faktorer som styrker opplevelsen av støtte fra nettverket etter voldtekt. Dette er et område der det trengs mer forskning.»²¹

Henvendelse til helsevesenet og/eller politiet

To instanser som voldtekts ofre kan oppsøke i etterkant av en voldtekt, er politiet eller helsevesenet (eventuelt ved det lokale overgrepsmottaket).²² Det er svært viktig at samarbeidet mellom politi og overgrepsmottak fungerer godt, slik at den fornærmede ivaretas best mulig. I anmeldelsene som har blitt gjennomgått av Kripos, ser vi at i 783 av 840 saker (93 %) har fornærmede oppsøkt politiet først, mens i 43 av sakene (5 %) har den fornærmede oppsøkt overgrepsmottaket som første instans.

Det finnes ingen landsomfattende oversikt over hvor mange voldtektsutsatte som oppsøkte Norges 23 overgrepsmottak i 2014, eller hvor mange av disse som også har anmeldt saken til politiet. I en artikkel i Bergens Tidende i januar 2015 fremgår det imidlertid

at pasienttallene ved overgreps- og voldtektsmottakene i Oslo, Stavanger og Trondheim i 2014 gikk ned eller holdt seg uendret fra året før; Bergen skilte seg ut ved at voldtektsmottaket kunne rapportere om markant flere pasienter til voldtektsmottaket.²³ Økningen ved mottaket i Bergen kan imidlertid ikke gjenkjennes i Hordalands politidistrikts statistikk over voldtektsanmeldelser. Ifølge Hordaland politidistrikt tyder dette på at mye alvorlig kriminalitet får skje i skjul for politiet.²⁴ Ved overgrepsmottaket i Oslo er situasjonen uendret siden 2013, ifølge mottaket har de mer og mer fokus på å følge opp dem som er utsatt for overgrep, både psykososialt og helsemessig.²⁵ Informasjon fra overgrepsmottaket i Tromsø viser at 34 personer oppsøkte mottaket, mot 26 personer i 2013. 15 av disse skal ha anmeldt voldtekten, mot åtte i fjor.

I NKVTS' rapport fra 2014 er ett av hovedfunnene at nesten en tredjedel av de voldtatte personene aldri hadde snakket med noen om voldtekten tidligere,²⁶ og at kun noen få (11 %) var til medisinsk undersøkelse eller behandling den første tiden etterpå.²⁷ Disse tallene er urovekkende, særlig på grunn av risikoen for psykiske helseproblemer etter en voldtekt.²⁸ Ved å oppsøke et overgrepsmottak vil den fornærmede få mulighet til god medisinsk behandling og samtale i trygge omgivelser med kyndig personell, informasjon om oppfølgings-tilbud og hjelp til å kontakte bistandsadvokat dersom det skulle være aktuelt.²⁹

Dersom den voldtektsutsatte er redd for represalier fra en kjent gjerningsperson, kan politiet eller retten på anmodning ilegge besøksforbud for denne personen, slik at han/hun ikke kan kontakte fornærmede.³⁰

Voldtektsutsatte anmelder voldtekter av flere grunner. Noen anmelder først og fremst for egen del ved å øke sin egen troverdighet og selvspekt, mens andre også ønsker et oppgjør med overgriper og å plassere ansvaret

20 Veia (2012, s. 255).

21 NKVTS (2014, s. 110).

22 Det er 23 overgrepsmottak i Norge.

23 Bergens Tidende, 27. januar 2015, s. 6.

24 *Ibid.*

25 *Ibid.*

26 NKVTS (2014, s. 109).

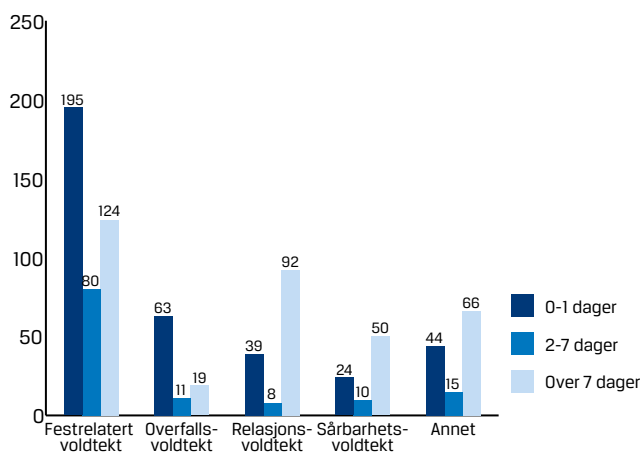
27 *Ibid.*, s. 109.

28 *Ibid.*, s. 109.

29 Se også hefte fra Justisdepartementet: G-0435 B: «Til deg som er utsatt for voldtekt eller seksuelt overgrep».

30 *Ibid.*

Figur 4: Tid fra gjerningstidspunkt til anmeldelsestidspunkt i voldtektsanmeldelser 2014 (N=840)

Kilde: STRASAK

for overgrepet på overgriper. Flere anmelder fordi de ønsker å stoppe overgriper fra å begå nye overgrep. De opplever et moralsk ansvar for å hjelpe andre.³¹

En rask anmeldelse av voldtekt kan være avgjørende for utfallet av etterforskningen. Ved at politiet blir kontaktet kort tid etter at voldtekt har funnet sted, kan etterforskning iverksettes umiddelbart, og åsted og andre bevis kan sikres slik at viktige spor ikke går tapt.

I figur 4 ser vi tiden som gikk fra gjerningstidspunkt til registreringstidspunkt i kategoriserte voldtektsanmeldelser i 2014. Her ser vi at i 365 av 840 tilfeller (43 %) ble voldtekt anmeldt til politiet 0-1 dag etter hendelsen, mens i 351 (42 %) av tilfellene ble voldtekt anmeldt over 7 dager senere. En mindre andel, 124 (15 %) ser ut

til å ha anmeldt voldtekt 2-7 dager etter at overgrepet fant sted.

I 66 % (92) av relasjonsvoldtektene er voldtekt anmeldt over en uke etter at den har funnet sted. Dette er ikke et oppsiktsvekkende resultat, da terskelen for å anmelde en nåværende eller tidligere partner for voldtekt, kan være høy. Tilsvarende vil ekstra sårbare fornærmede, for eksempel personer med psykiske utviklingshemninger, bruke tid, og kanskje få hjelp til både å definere at det har skjedd et overgrep og til å bestemme seg for å anmelde det til politiet.

4.3 Gjerningspersonen

I de 1223 voldtektssaksanmeldelsene i 2014 er det registrert 1020 personer som mistenkt, siktet eller domfelt. 47 av disse er registrert med flere enn én voldtektssaksanmeldelse i 2014.

Straffesaksstatistikk over trekk ved gjerningspersonen (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektssaksanmeldelser er problematisk, da den ikke omfatter gjerningspersoner som er ukjent for politiet; enten fordi etterforskningen ikke har ført frem til pågrepelse av vedkommende, eller fordi voldtekt aldri ble anmeldt. Det vil altså være et betydelig antall gjerningspersoner som ikke omfattes av statistikken.³²

Kjønn

I figur 5 ser vi at gjerningspersonene i voldtektssaksanmeldelsene i 2014 først og fremst er menn; kun 14 av de unike 1020 gjerningspersonene i anmeldelsene i 2014 er kvinner. Det er fem kvinner mer enn i 2013.

Figur 5: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektssaksanmeldelser registrert i STRASAK fordelt på kjønn (N=1020)

	2011		2012		2013		2014	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Kvinne	7	0,8	15	1,6	9	0,9	14	1,4
Mann	888	99,2	928	98,4	989	99,1	1006	98,6
Totalt	895	100,0	943	100,0	998	100,0	1020	100,0

Kilde: STRASAK

31 Se Veia. 2012, s. 254.

32 Se mer om menn som har begått voldtekt, i NKVTS. 2013. *Menn som har begått voldtekt – en kunnskapsstatus*. Rapport 1/2013.

Voldtekt som skjer i stabile relasjoner kan skape vanskeligheter på mange livsarenaer – både i kjærlighetsforhold, i familien, i jobbsammenheng, blant venner, og i nærmiljøet der man bor. Tiltak rettet mot forebygging eller intervensjon bør ta høyde for dette sammensatte bildet.

Sitat fra NKVTS (2014), s. 108.

Antallet kvinner som voldtar, er sannsynligvis høyere enn det straffesaksstatistikken viser. En gjennomgang av anmeldelser og litteratur på området viser at kvinner kan voldta både barn og voksne. I noen tilfeller begår de overgrepet sammen med en mann.

Åpenhet om at kvinner også begår voldtekter eller andre seksuelle overgrep, kan føre til at flere fornærmede anmelder overgrep til politiet. I de tilfellene hvor fornærmede er voksne menn, bør disse, på lik linje med kvinner, oppleve å bli anerkjent som voldtektsutsatte.³³

Alder

Figur 6 og 7 viser aldersfordelingen på gjerningspersonene i de 840 kategoriserte voldtektene. Figur 6 viser at i 318 av 745 (43 %) av voldtektene er gjerningspersonen under 25 år og at i 154 av 745 (21 %) av

voldtektene er gjerningspersonen under 20 år. I en av fem voldtekter er altså gjerningspersonen under 20 år. I 39 % av forholdene er gjerningspersonen mellom 20 og 30 år.

Figur 6 viser at i 196 av de 379 (52 %) festrelaterte voldtektene var gjerningspersonen under 25 år. I 21 % av de festrelaterte voldtektene var gjerningspersonen under 20 år.

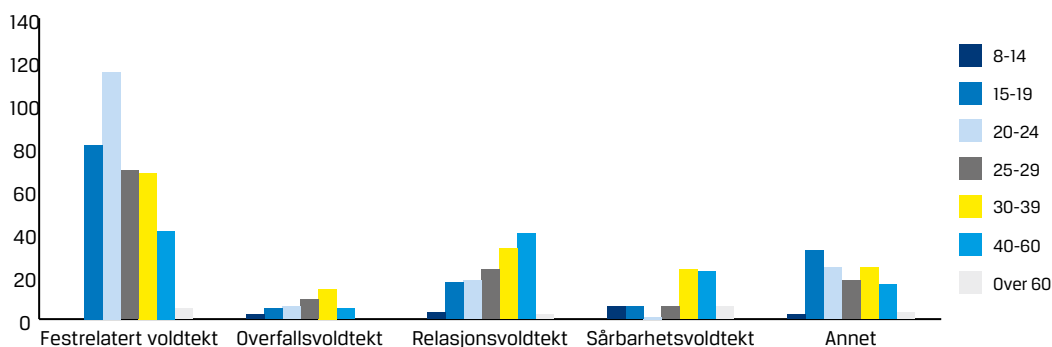
Figur 8 viser gjerningspersoners (mistenkt/siktet/domfelt) alder de siste fire årene. Bildet viser at aldersfordelingen er stabil, og gjerningspersoner i alderen 15-19 og 20-24 utgjør den største gruppen. Et unntak er året 2012 hvor gjerningspersonene i aldersgruppen 25-29 utgjør den største gruppen.

Figur 6: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i 840 voldtektsanmeldelser fordelt på kategori og alder (N=745) (ikke unike)

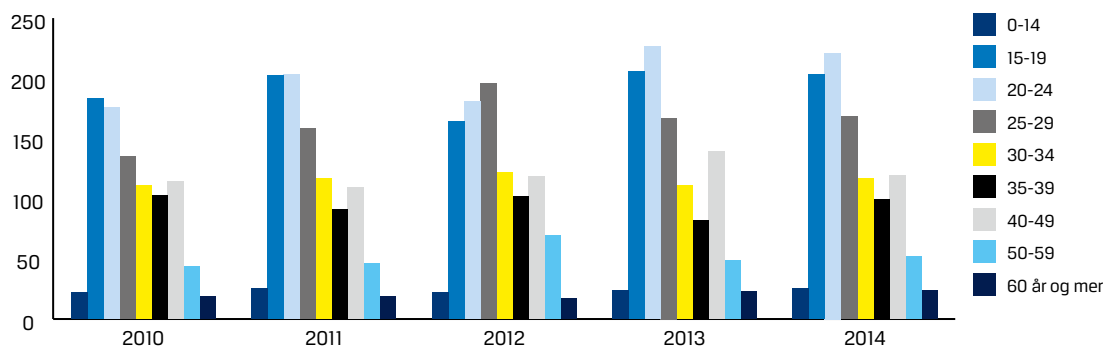
Kategori	8-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-60	Over 60	Totalsum
Festrelatert voldtekt		81	115	69	68	41	5	379
Overfallsvoldtekt	2	5	6	9	14	5		41
Relasjonsvoldtekt	3	17	18	23	33	40	2	136
Sårbarhetsvoldtekt	6	6	1	6	23	22	6	70
Annet	2	32	24	18	24	16	3	119
Totalt	13	141	164	125	162	124	16	745

Kilde: Kripas

Figur 7: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i 840 voldtektsanmeldelser fordelt på kategori og alder (N= 745)

33 Se også Svendby, 2011. *Fra de stummes leir: menns beretninger om seksuelle overgrep fra kvinner og menn.*

Figur 8: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektsanmeldelser i 2010–2014 fordelt på alder (N=4923)

Den svenske forskeren Cecilia Kjellgren har forsket på unge voksne som har begått overgrep i tenårene.³⁴ I Kjellgrens doktoravhandling fra 2009 oppgir over halvparten av overgriperne at de debuterte med seksuelt avvikende interesser før de fylte 18 år. Hun presiserer at det er viktig å avdekke og gjøre noe med unge som begår overgrep, fordi alvorlighetsgraden i overgrepene kan eskalere. Ifølge Kjellgren er noen risikofaktorer blant andre en streng, kontrollert oppvekst, mindre omsorg fra omsorgspersoner, aggressivitet, depressive symptomer, tidlig alkoholdebut, større interesse for sex enn sine jevnaldrende, og å selv ha vært utsatt for seksuelle overgrep.³⁵

Rus

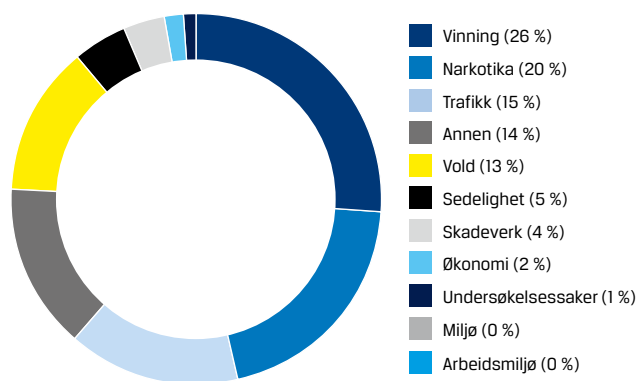
I Kripos' statistikk er det ikke mulig å lese noe sikkert om ruspåvirkning hos gjerningspersonene. Tall fra Oslo politidistrikt og andre studier indikerer imidlertid at en betydelig andel av gjerningspersonene i voldtekter er ruspåvirket.

Andre kriminelle forhold

I 2014 ble 1020 personer registrert som mistenkt, siktet eller domfelt i voldtektsaker. 75 % av disse er også registrert som mistenkt/siktet/domfelt i andre typer straffbare forhold. Disse personene er til sammen registrert med 15 048 lovbrudd i STRASAK, hvorav 26 % gjelder vinningsforbrytelser, 20 % narkotikaforbrytelser

og 13 % voldsforbrytelser. Tallene tilsvarer i stor grad de vi så i fjorårets rapport.³⁶

Ved å registrere DNA-profiler fra gjerningspersoner i andre typer saker kan man avdekke gjerningspersoner i flere voldtektssaker.³⁷

Figur 9: Lovbrudd (med unntak av voldtektssaker registrert i 2014) registrert på gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektsaker i 2014 fordelt prosentvis på kriminalitetstype (N=15048)

Kilde: STRASAK

34 Adolescent sexual offending. Prevalence, risk factors and outcome. 2009. Doktoravhandlingen blir omtalt på nettstedet forskning.no: (Nettlenke per 03.02.2015: <http://forskning.no/barn-og-ungdom-kjonn-og-samf.>)

35 Ibid. Se også Bendiksbj (2008).

36 Se Nøttestad (2012) for mer informasjon om voldtektsforbrytere og andre lovbrudd.

37 Se Kripos. 2014. Voldtektssituasjonen 2013.

Gutter kan bli utsatt for seksualisert vold av ulike gjerningspersoner. Det kan være fremmede, personer de har tillit til eller familiemedlemmer. Voksne menn kan bli utsatt for seksualisert vold av sin partner, enten det er kvinne eller mann, men også av noen i omgangskretsen eller av fremmede.

Sitat fra Hefte fra Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin, 2013

Figur 10: Fornærmede i voldtektsanmeldelser registrert i STRASAK fordelt på kjønn (N=1191)

Kjønn/år	2011		2012		2013		2014	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Kvinne	1158	94,8	1147	95	1126	94,2	1133	95,1
Mann	63	5,2	61	5	69	5,8	58	4,9

Kilde: STRASAK

I 2013 utga Politihøgskolen en evaluering av DNA-reformen «Fra spor til dom». Evalueringen inkluderer blant annet en undersøkelse av DNAs betydning for oppklaring i voldtektsaker i ni politidistrikter i perioden 2009–2011, og konkluderer blant annet med at voldtektsaker med DNA-profil hadde en noe høyere oppklaringsprosent enn saker uten DNA-profil.³⁸

4.4 Fornærmede

I de 1223 registrerte voldtektsanmeldelsene i 2014 er det registrert 1191 fornærmede. 31 av disse er registrert som fornærmet i mer enn én voldtektsanmeldelse i 2014. Vi har sett på variablene kjønn, alder, relasjon til gjerningspersonen, ruspåvirkning samt i hvilken grad de fornærmede også har vært fornærmede i tidligere sedelighetsaker.

Kjønn

I 2014 var 95 % av de fornærmede i voldtektsanmeldelsene kvinner og 5 % menn.

Til tross for at det høyst sannsynlig er mange gutter og menn som utsettes for voldtekter eller andre seksuelle overgrep, viser anmeldelsestallene for voldtekt ingen indikasjoner på økt anmeldelsestilbøyelighet i denne gruppen.

I NKVTS' forekomststudie fastslås det at kvinner er langt mer utsatt for seksuelle overgrep enn menn. I samme studie fremkommer det også at 1 % av de forespurte mennene oppga at de har blitt voldtatt.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet peker på et manglende fokus på overgrep mot gutter: «Seksuelle overgrep mot gutter har tradisjonelt fått

liten oppmerksomhet innen forskning og hjelpeapparatet. Det er mulig at tabu fører til store mørketall og at forekomsten dermed er høyere enn vi i dag kjenner til.»³⁹

I en rapport utarbeidet av Kirkens ressurscenter heter det: «Gutter kan som barn mer logisk ses som et offer, men på et tidspunkt i overgangen til voksen mister mannen tilgangen til offerrollen».⁴⁰ Det er svært viktig at ikke bare gutter, men også voksne menn behandles på lik linje som kvinner når de melder fra om at de har vært utsatt for en voldtekt.

Skadevirkningene av en voldtekt er de samme for begge kjønn. Den vanlige forståelsen av maskulinitet, knyttet til styrke, overlegenhet og kontroll, kan oppleves som et hinder for å se på menn som ofre for seksuelle overgrep. Menn har dermed ikke samme tilgang som kvinner til posisjonen som offer for et annet menneskes maktbruk. En annen grunn til at gutter eller menn i mindre grad ses på som ofre, er at synlig opphisselse kan tolkes som et ønske om seksuell kontakt.⁴¹

Alder

Figur 11 viser at 803 av 1191 (67 %) av de fornærmede i voldtektsanmeldelser i 2014 var 25 år eller yngre, mot 60 % i 2013.⁴² Figuren viser også at i underkant av 47 % (nesten halvparten) av de 1191 fornærmede var 20 år eller yngre, og nesten 14 % var yngre enn 16 år.

I figur 12 ser vi at i en stor andel av de festrelaterte voldtektene er fornærmede i alderen 16-20 år. 23 % av de fornærmede i de kategoriserte voldtektene er under 21 år og voldtatt i forbindelse med fest.

39 Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013, s. 80).

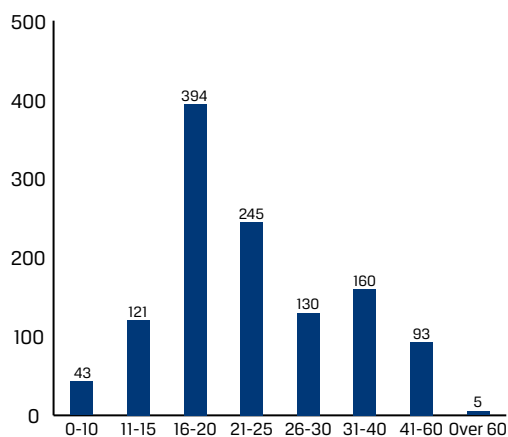
40 Kirkens ressurscenter. 2009. *The power to hurt – the power to heal. Faglig rapport.*

41 *Ibid.*, s. 14.

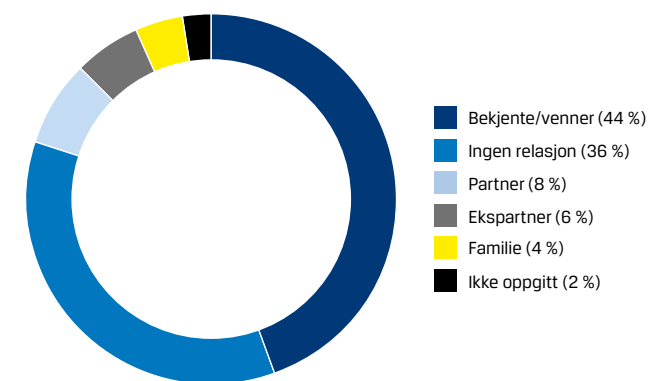
42 Kripos. 2014. *Voldtektsituasjonen 2013.*

38 Dahl, Johanne Yttri og Lomell, Heidi Mork (2013, s. 84).

Figur 11: Fornærmede i voldtektssaker i STRASAK 2014 fordelt på alder (N=1191)

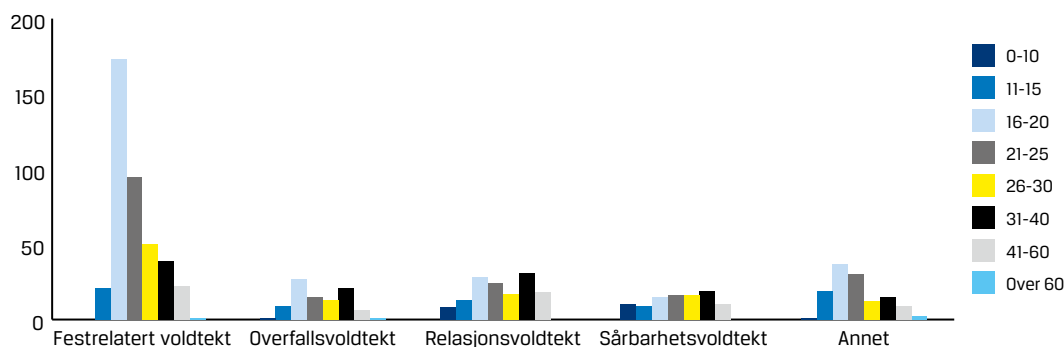

Figur 13: Fornærmedes relasjon til gjerningspersonen i voldtekt innrapportert til Kripos (N=840)

Kilde: Kripos

Figur 12: Fornærmede i voldtektssaker rapportert til Kripos fordelt på voldtektskategori og alder (N=854) (ikke unike)

Kilde: Kripos

Fornærmedes relasjon til gjerningspersonen

Figur 13 bygger på fornærmedes beskrivelse av relasjonen til gjerningspersonen i anmeldelsene mottatt av voldtektssgruppen, og viser at i 62 % av voldtektene har den fornærmede og gjerningspersonen en relasjon fra tidligere. Det kan være glidende overganger mellom hvordan fornærmet beskriver sin relasjon til overgriperen.

Rus hos fornærmede

Voldtekt skjer i stor grad i situasjoner der den fornærmede eller gjerningspersonen, eller begge, er ruspåvirket. I figur 14 ser vi at 62 % av de fornærmede selv oppgir at de var under påvirkning av et rusmiddel. I 10 % av anmeldelsene er en eventuell ruspåvirkning

ikke oppgitt. Andelen ruspåvirkede kan derfor være høyere. Sammenlignet med fjorårets tall er det en høyere prosentandel i 2014 enn i 2013 (53 %) som forteller at de var ruspåvirket.⁴³

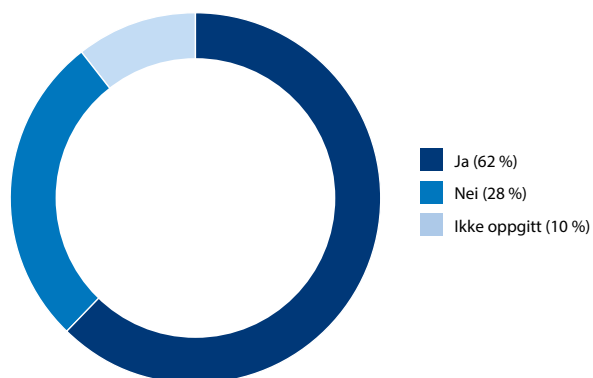
I figur 15 illustreres fordelingen av ruspåvirkning hos fornærmede i de ulike voldtektskategoriene i 2011-2014. Bortsett fra i de festrelaterte voldtektene, hvor andelen ruspåvirkede (naturlig nok) er høy, er det ingen entydig utvikling i noen av kategoriene. Det er imidlertid verd å merke seg at andelen fornærmede som har oppgitt ruspåvirkning i overfallsvoldtekt, relasjonsvoldtekt og i kategorien "annet" er på sitt laveste i 2014.

⁴³ Kripos (2014).

Barn utsatt for relasjonstraumer kjenner ofte avmakt. De har smertelig erfart at deres følelser, ønsker og behov ikke blir tatt hensyn til. Dette kan føre til at deres opplevelse av å kunne påvirke og styre eget liv, blir svekket.

Sitat fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i rapporten *Barndommen kommer ikke i reprise* (2013), s. 96

Figur 14: Rus hos fornærmede (N=840)

Kilde: Kripas

Reviktimisering

Blant de 1191 fornærmede i voldtektssaker registrert i 2014 ser vi at 304 av disse (26 %) er tidligere fornærmet i 574 sedelighetssaker.⁴⁴ 60 % av disse 574 sakene gjelder voldtekt eller seksuell omgang med barn.⁴⁵ 11 av de 304 fornærmede er gutter/menn. Dette innebærer altså at i 2014 var én av fire personer som anmeldte voldtekt, tidligere registrert som fornærmet i en sedelighetssak, hvor over halvparten gjaldt voldtekt eller seksuell omgang med barn.

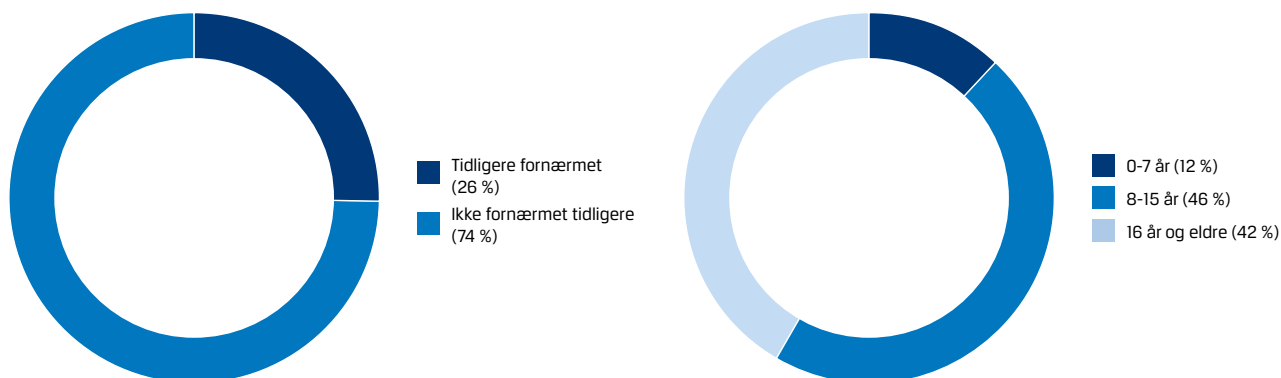
Figur 16 viser alderen på de fornærmede første gang de ble registrert som fornærmet i en sedelighetssak. I 58 % av sakene var de fornærmede 15 år eller yngre første gang de ble registrert som fornærmet.

Figur 15: Fornærmede i voldtektssaker fordelt på kategorier og informasjon oppgitt om egen rus, i prosent (N=840)

Kategori	2011 (N=682)	2012 (N=446)	2013 (N=717)	2014 (N = 840)
Festrelatert voldtekt	93,9	92,4	94,2	97,0
Overfallsvoldtekt	55,8	57,0	60,9	54,8
Relasjonsvoldtekt	17,5	28,9	20,1	15,1
Sårbarhetsvoldtekt	25,6	52,6	41,0	40,5
Annet	29,4	36,5	36,0	24,0

Kilde: Kripas

Figur 16: Fornærmede som er registrert som fornærmet i sedelighetssaker tidligere (N=304)

Kilde: Kripas

⁴⁴ Saker som sorterer under kriminalitetstypen 'sedelighet' i STRASAK.

⁴⁵ Straffelovens §§ 192, 195 og 196.

En rekke studier peker på en sterk sammenheng mellom seksuelle overgrep i barndommen og seksuelle overgrep i voksen alder.⁴⁶ I NKVTS' nasjonale forekomststudie fra 2014 fastslås det at kvinner som er voldtatt i barndommen, mye oftere også opplever voldtekt som voksen.⁴⁷

NKVTS presenterer to hovedgrupper av forklaringer på denne sammenhengen; miljøbetingelser og psykologiske reaksjoner på overgrepene. Ved miljøbetingelser ligger forklaringen i at personer som har vokst opp med vedvarende sosiale og økonomiske betingelser som fattigdom, ustabile familiestrukturer og dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne, kan ha økt risiko for å fortsette å leve i et slikt miljø. Ved psykologiske reaksjoner ligger forklaringen i at skyldfølelse og skam, angst, depresjon og andre negative effekter, tidlig seksuell debut, rus, risikoadferd og forandret risikopersepsjon kan gi økt sårbarhet og risiko for nye overgrep.⁴⁸

Sammenhengen mellom det å bli utsatt for voldtekt som barn og som voksen er med på å understreke viktigheten av etterforskning, irettføring og eventuell domfellelse. Etterforskning som fører til avdekking av voldtekt eller andre seksuelle overgrep, og en eventuell domfellelse av gjerningspersonen, kan bidra til å forhindre nye overgrep. En god etterforskning og ivaretagelse av fornærmede, og en eventuell påfølgende domfellelse av gjerningspersonen, kan bidra til å redusere de negative effektene ved overgrepet, slik at fornærmedes sårbarhet (og risikoen for å utsettes for nye overgrep) svekkes.

Fordeling av voldtektsanmeldelser på politidistrikter

Figur 17 viser antall anmeldelser fordelt på politidistriktene. I mange distrikter gjør små tall store prosentmessige utslag. Totalt sett er det en økning i antall anmeldelser fra 2010 til 2014, en trend som gjelder i flertallet av distrikter. Kun i et mindretall av distriktene er det en reduksjon.

46 NKVTS (2014, s. 118).

47 *Ibid.*, s. 118.

48 *Ibid.*, s. 118.

Figur 17: Antallet voldtekstanmeldelser fordelt på politidistrikt (N=1223)

Distrikt	2010	2011	2012	2013	2014	Endring i prosent 2013-2014
Agder	53	63	60	67	72	7 %
Asker og Bærum	17	17	26	21	21	0 %
Follo	27	29	32	29	39	26 %
Gudbrandsdal	12	18	16	9	9	0 %
Haugaland og Sunnhordland	28	34	26	41	38	-8 %
Hedmark	41	33	46	35	39	10 %
Helgeland	17	14	16	13	14	7 %
Hordaland	116	122	98	109	118	8 %
Midtre Hålogaland	24	33	22	36	29	-24 %
Nordmøre og Romsdal	15	29	26	18	22	18 %
Nordre Buskerud	15	10	17	16	14	-14 %
Nord-Trøndelag	25	28	26	22	34	35 %
Oslo	190	261	251	218	198	-10 %
Rogaland	61	74	70	94	67	-40 %
Romerike	34	44	44	47	45	-4 %
Salten	17	25	32	28	26	-8 %
Sogn og Fjordane	15	16	11	9	18	50 %
Sunnmøre	17	22	24	26	29	10 %
Sysselemanden på Svalbard	0	1	0	1	0	-100 %
Søndre Buskerud	34	29	45	45	42	-7 %
Sør-Trøndelag	75	83	68	83	81	-2 %
Telemark	36	36	42	45	40	-13 %
Troms	37	34	34	28	30	7 %
Vestfinnmark	16	19	16	12	25	52 %
Vestfold	41	58	64	58	47	-23 %
Vestoppland	13	13	11	25	21	-19 %
Østfinnmark	18	8	11	13	10	-30 %
Østfold	42	43	49	56	54	-4 %
Utlandet	33	25	43	42	41	-2 %
Sum	1069	1221	1226	1246	1223	-2 %

Kilde: STRASAK

Kapittel 5

Rettskraftige avgjørelser i et utvalg kategoriserte saker

5.1 Bakgrunn

Som nevnt tidligere i rapporten er det en sterk sammenheng mellom seksuelle overgrep i barndommen og seksuelle overgrep i voksen alder. Dette understreker viktigheten av at overgrep blir anmeldt, etterforsket og iretteført. Når en gjerningsperson får sin dom i domstolen, dreier det seg ikke bare om en reaksjon fra samfunnet på den forbrytelsen han eller hun har begått, men også om at fornærmede får en oppreisning i vissheten om at hun eller han har blitt trodd.

I det følgende vil vi presentere et utvalg på 179 rettsavgjørelser i voldtektssaker.⁴⁹ Utvalget er begrenset til samtlige rettskraftige avgjørelser per 14. november 2014 av de i alt 2154 kategoriserte voldtektsanmeldelsene som ble registrert i perioden 2011–2013. Det er derfor viktig å understreke at utvalget ikke representerer det totale antall rettsavgjørelser. Flere av disse 2154 anmeldelsene vil fremdeles enten være under etterforskning eller under behandling i domstolen.⁵⁰

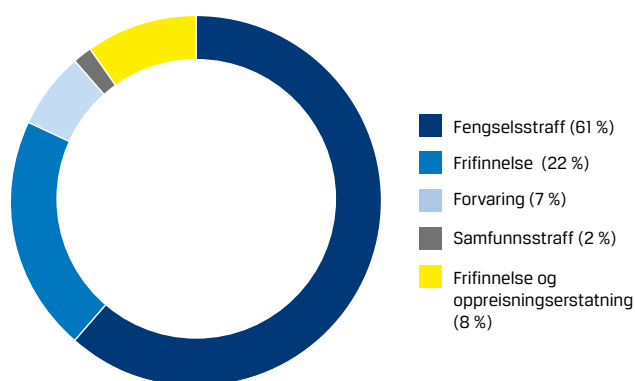
Sommeren 2010 vedtok Stortinget en endring i straffelovens § 192. Minstestrafen ble hevet fra to til tre år for voldtekt til samleie og samtidig ble det i forarbeidene uttalt at straffenivået skulle skjerpes for voldtektssaker. På bakgrunn av dette har vi sett på straffeutmålingen i saker som gjelder voldtekt til samleie i kategoriene festrelaterte og overfallsrelaterte voldtekter.

5.2 Reaksjonstype i 179 rettskraftige avgjørelser

I figur 18 og 19 viser vi resultatet av de 179 rettskraftige avgjørelsene i kategoriserte saker. Figur 18 viser resultatet samlet sett, uavhengig av kategori. Her ser vi at 110 av avgjørelsene (61 %) har resultert i fengselsstraff, 12 (7 %) av avgjørelsene gjelder idømmelse av forvaring, mens reaksjonen i 3 (2 %) av sakene har vært

idømmelse av samfunnsstraff.⁵¹ I 54 (30 %) av avgjørelsene er tiltalte frifunnet for voldtekt.

Figur 18: Fordeling av reaksjonstyper i 179 rettskraftige avgjørelser

Kilde: STRASAK/Dommer

I 8 % av sakene har tiltalte blitt frifunnet for voldtekten, men idømt oppreisningserstatning til fornærmede. Årsaken til at en tiltalt kan idømmes erstatning etter en frifinnelse for straffeskyld er at det er ulike beviskrav for idømmelse av straff og idømmelse av erstatning. For idømmelse av erstatning må det foreligge en klar sannsynlighetsovervekt for at det er begått en handling som gir grunnlag for å tilkjenne oppreisningserstatning.⁵²

Figur 19 viser reaksjonene i de 179 rettskraftige avgjørelsene fordelt på voldtektskategori. Her ser vi at relasjonsvoldtektene har den høyeste andelen av forvaringsdommer, samtidig som det i denne kategorien er nesten like mange frifinnelser som domfellelser.

Vi ser at andelen frifinnelser er lavere for overfallsvoldtektene enn for de festrelaterte voldtektene, relasjonsvoldtektene og kategorien *annet*.

49 §192 1. ledd, 2. ledd 3. ledd, forsøk voldtekt og grov uaktsom voldtekt.

50 Det vil og kunne være rettsavgjørelser i disse 2154 sakene som er inkludert i andre sakskompleks, og som derfor ikke er blitt inkludert i vår statistikk.

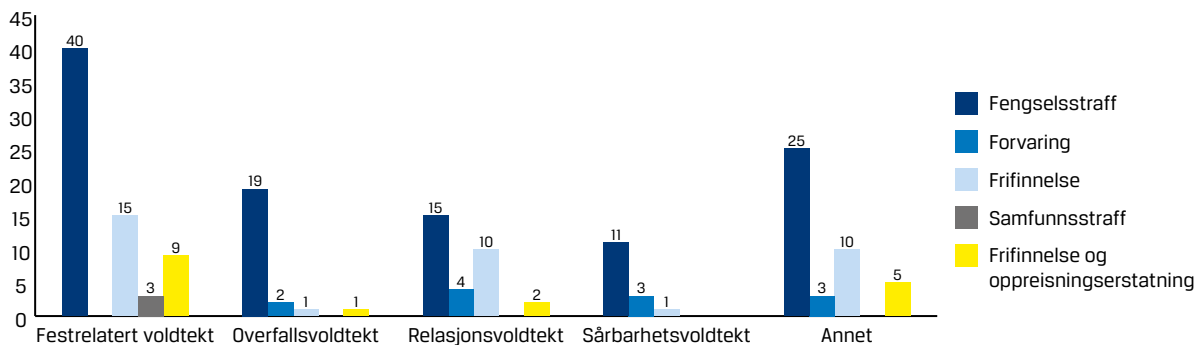
51 Forvaringsreaksjonene er fordelt på fem gjerningspersoner. Én gjerningsperson er knyttet til seks av reaksjonene.

52 Høyesteretts ankeutvalg behandler uskyldspresumsjonen etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 nr. 2 i HR-2014-01411-U.

Folk har forskjellige grunner til ikke å ville anmelde voldtekt. Men er det mange som ikke anmelder, er det dessverre mange saker vi ikke får mulighet til å hjelpe et offer med.

Sitat fra Rigmor Isehaug, leder for sedelighetsseksjonen, Bergen sentrum politistasjon, Hordaland politidistrikt. Bergens Tidende, 27. januar 2015.

Figur 19: Rettsavgjørelser fordelt på kategori (N=179)

Figur 20: Grov uaktsom voldtekt

	Annet	Festrelatert voldtekt	Relasjonsvoldtekt	Sårbarhetsvoldtekt	Totalsum
Dømt for 2. ledd i tingrett, dømt for 4. ledd i lagmannsrett		1			1
Dømt i tingrett		4			4
Dømt i tingrett og lagmannsrett		2	2	1	5
Frifunnet i tingrett og lagmannsrett	1	1			2
Frifunnet i tingrett, dømt for § 200 i lagmannsrett		1			1
Frifunnet i tingrett, dømt for § 196 i tingrett				1	1
Frifunnet i tingrett, dømt for § 228 i tingrett			1		1
Totalsum	1	9	3	2	15

Blant de festrelaterte voldtektene finner vi den høyeste andelen dommer på frifinnelse og erstatningsbetaling.

I en sammenligning av straffutmålingen i voldtekt til samleie i de festrelaterte voldtektene og overfallsvoldtektene, fremkommer det at gjennomsnittsstraffen på overfallsvoldtekter er 5,1 år, mens tilsvarende for festrelaterte voldtekter er 4 år.⁵³

Grov uaktsom voldtekt

Grov uaktsom voldtekt jf. straffeloven § 192 fjerde ledd trådte i kraft ved lov av 11. august 2000 nr. 76.

15 av de 179 reaksjonene gjelder grov uaktsom voldtekt. Blant disse 15 reaksjonene er det ti fellende

dommer. To gjerningspersoner er fullt frifunnet, mens i tre av dommene er den tiltalte frifunnet for grov uaktsom voldtekt, men dømt for brudd på andre straffebestemmelser.⁵⁴ Vi ser altså at i fem av 15 tilfeller kom retten til at det ikke hadde funnet sted en grov uaktsom voldtekt.

Gjennomsnittsstraffen i dommene for grov uaktsom voldtekt er 18,9 måneder.

Tid fra gjerningstidspunkt til anmeldestidspunkt i saker med rettskraftig avgjørelse

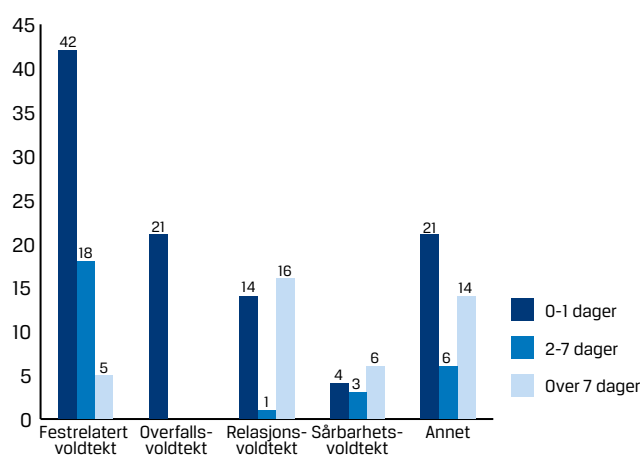
I figur 21 ser vi at nærmere 60 % av voldtektssakene som har endt med en rettskraftig avgjørelse i retten, ble anmeldt 0–1 dag etter at voldtekten fant sted. Det er

53 Straffelovens § 192, 1., 2. og 3. ledd. Reaksjoner på samfunnsstraff er ikke inkludert.

54 Henholdsvis straffelovens § 200, § 228 og § 196 (tingrett). I de to første tilfellene ble domfelt frifunnet i tingretten, men dømt i lagmannsretten.

viktig å understreke at vi *ikke* har sett på samme forhold i sakene som *ikke* har ført til domfellelse. En slik sammenligning ville ha gitt et bedre grunnlag for å si noe sikrere om en sammenheng mellom anmeldelsestidspunkt og rettskraftig avgjørelse.

Figur 21: Antall dager fra gjerningstidspunkt til anmeldelsestidspunkt (N=171)⁵⁵

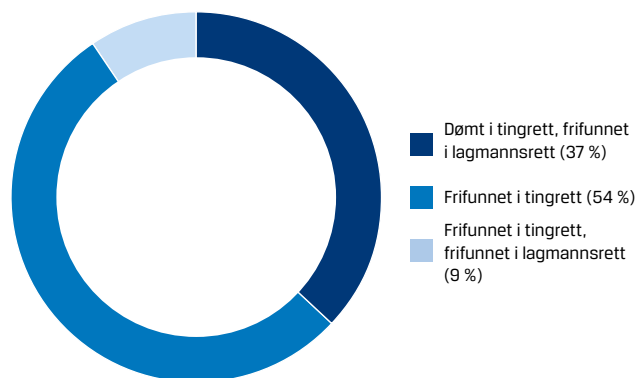
I samtlige overfallsvoldtekter som er ført for retten, ble anmeldelsen registrert 0–1 dag etter gjerningstidspunktet. Dette er også tilfellet i en stor andel av rettsavgjørelsene som gjelder de festrelaterede rettsavgjørelsene.

5.3 Frifinnelser

Som figur 21 illustrerer, ble det dom på frifinnelse i 30 % av voldtektssakene. Figur 22 viser i hvilke rettsinstanser frifinnelsen har funnet sted. 37 % av frifinnelsene er fra lagmannsretten, etter at tiltalte har blitt idømt straff i tingretten.

I 12 av 54 frifinnelser er den tiltalte frifunnet for voldtekt, men dømt for brudd på annen lovbestemmelse.⁵⁶

Figur 22: Frifinnelser i tingrett og lagmannsrett (N=54)

Kilde: STRASAK/dommer

Bevisvurderingen i voldtektssaker kan være krevende, særlig i saker hvor fornærmede og tiltalte forklaringer er de viktigste momentene for rettens vurdering. I en rapport fra 2007 hevder Riksadvokaten at «... det er relativt lett å fremsette argumenter/påstander som kan etterlate en rimelig tvil med hensyn til om den anmeldte voldtekt skal ha skjedd eller ikke.»⁵⁷ I disse sakene vil troverdighetsvurderingen spille en avgjørende rolle.

Om troverdighetsvurderingen i voldtektssaker uttaler Riksadvokaten videre: «Hva som blir avgjørende i denne vurderingen vil selvsagt variere fra sak til sak, men det er sannsynlig at betraktninger som knytter seg til forestillinger om normal seksuell adferd og kjønnsroller, vil kunne influere.» Forventet adferd etter en anmeldt voldtekt kan bety mye for troverdighetsvurderingen. Det at det har tatt lang tid å anmelde, at fornærmede tilsynelatende ikke har fått større psykiske skader eller plager og at mistenkte/tiltalte gir et positivt og strukturert inntrykk, er noen momenter som bevisst eller ubevisst også vil kunne påvirke troverdighetsvurderingen.⁵⁸

⁵⁵ Det er færre anmeldelser enn reaksjoner fordi det i noen anmeldelser er flere gjerningsmenn.

⁵⁶ F.eks. brudd på straffelovens §§ 196, 200, 202, 227, 228, 202.

⁵⁷ Riksadvokaten (2007, s. 5).

⁵⁸ Riksadvokaten (2007, s. 5).

Kapittel 6

Oppsummering

I løpet av de siste årene har forskning gitt oss økt kunnskap om seksuelle overgrep og voldtekter i Norge. Det er ingen tvil om at skadevirkningene av å bli utsatt for voldtekt kan være svært store, og det foreligger også klare indikasjoner på at seksuelle overgrep i barndommen er sterkt relatert til seksuelle overgrep i voksen alder. Også funn i denne rapporten støtter dette. I dette perspektivet ser vi viktigheten av politiets arbeid; først og fremst når det gjelder etterforskning av voldtektsaker, men også når det gjelder ivaretagelsen av den voldtektsutsatte og forebygging av nye voldtekter.

I Forekomststudien fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress i 2014 hevdes det at voldtektstallene ikke går ned, at veldig få voldtekter blir anmeldt til politiet og at nesten en tredjedel av voldtektsopfrene i undersøkelsen aldri hadde fortalt noen om voldtekten. Antall personer som anmelder en voldtekt i Norge er imidlertid stabilt, i 2014 var det endog færre voldtektsanmeldelser enn i 2013. Det er mange årsaker til at en voldtektsutsatt velger ikke å anmelde overgrepet til politiet. Uavhengig av årsak til manglende anmeldelse er det politiets oppgave å tilstrebe at etterforskningen i de voldtektene som *blir* anmeldt, har en så høy kvalitet som mulig. Dette også for å stimulere til at en større andel av dem som utsettes for voldtekt, faktisk anmelder. Høy kompetanse og riktig prioritering gjør dette mulig.

Bevisvurderingen i voldtektssaker kan være krevende. Kapittel 5 i rapporten viser at i 30 % av 179 rettsavgjørelser i voldtektssaker, blir tiltalte frifunnet. 37 % av frifinnelsene skjer i lagmannsretten etter at tiltalte har blitt dømt for voldtekt i tingretten.

I forbindelse med Handlingsplanen mot voldtekt 2012–2014 ble Kripos tildelt flere arbeidsoppgaver tilknyttet forebygging og bekjemping av voldtekter. Tiltakene har ikke utelukkende dreid seg om kompetanseutvikling innenfor politiet, men også ivaretagelse av den som har vært utsatt for en voldtekt. Blant annet har Voldtektsgruppa ved Kripos utarbeidet en brosjyre til utlevering ved overgrepsmottakene med informasjon om fornærmedes rettigheter og hva en anmeldelse innebærer for den som anmelder en voldtekt. Brosjyren er utarbeidet i samarbeid mellom Kripos og Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin. Samarbeid

mellom politi og lokalt helsevesen er sentralt i ivaretagelsen av fornærmede.

Voldtektssituasjonen 2014 bekrefter at festrelaterte voldtekter utgjør en betydelig andel av voldtektene i Norge. I mange av sakene er både fornærmede og gjerningspersonen i tenårene, og en voldtekt kan få store konsekvenser for begge parter i livet videre. Forebygging av festrelaterte voldtekter er viktig, og Kripos har i 2014 fortsatt arbeidet med den landsdekkende holdningskampanjen Kjernekar. Samtlige politidistrikter har vært involvert og bidratt til gjennomføringen av kampanjen.

Kripos har gjennom Voldtektsgruppa et ansvar for å heve både kompetansen om voldtekt og kvaliteten på etterforskning av voldtekter. Utarbeidelsen av *Voldtektssituasjonen 2014* er et ledd i dette arbeidet. Etterforskningen av voldtekter finner imidlertid sted i det enkelte politidistrikt, og det er her den nødvendige kompetansebyggingen og prioriteringen kan få effekt.

Referanser

- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2013. *Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*
- Ballangrud, Anne Jorun Bolken. 2007. *Seksuelle overgrep mot kvinner med funksjonsnedsettelse. En analyse av straffeloven §§ 192 og 193 og den tilhørende rettspraksis*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 71, 2007
- Bendiksby, Olav Henriksson. 2008. *Å forstå unge overgripere: Tilknytningsstrategier og utviklingshistorie*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening. Utgave 6–2008, s. 735–738
- Dahl, Johanne Yttri og Lomell, Heidi Mork. 2013. *Fra spor til dom. En evaluering av DNA-reformen*, PHS Forskning 2013:2
- Eggen, Fjeld, Malmo, Zachariassen. 2014. *Utviklingshemning og seksuelle overgrep*. Utgitt med støtte fra Helsedirektoratet
- Grøvdal, Yngvil. 2013. *Mellom frihet og beskyttelse? Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemning – en kunnskapsoversikt*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 2/2013
- Hellevik, Ottar. 1977. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo, Universitetsforlaget
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2011. *Handlingsplan mot voldtekt 2012–2014*
- Kripos. 2013. *Voldtektssituasjonen 2012*
- Kripos. 2014. *Voldtektssituasjonen 2013*
- Kruse, Anja Emilie, Strandmoen, John-Filip og Skjørten, Kristin. 2013. *Menn som har begått voldtekt – en kunnskapssstatus*, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: Rapport 1/2013
- Matningsdal, Magnus. 2010. *Norsk spesiell strafferett*. Bergen, Fagbokforlaget
- Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin. 2013. *Seksualisert vold mot gutter og menn*.
- NOU (2008: 4): *Fra ord til handling: Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Departementenes service-senter, Informasjonsforvaltningen
- Nøttestad, Jim Aage m.fl. 2012. *Oppvekstforhold, levekår og risikofaktorer for tilbakefall hos seksualforbrytere i fengsel: Skiller de seg fra øvrige innsatte?* Tidsskrift for Norsk Psykologforening, vol. 49, nummer 10, s. 958–963
- Oslo kommune. 2015. *Overgrepsmottaket ved Legevakten i Oslo: Nøkkeltall 2013 (utkast)*
- Riksadvokatens utredningsgrupper. 2007. Rapport nr.1/2007
- Svendby, Rannveig. 2011. *Fra de stummes leir. Menns beretninger om seksuelle overgrep fra kvinner og menn*. Masteroppgave i sosialantropologi. Universitetet i Oslo.
- Meld. St. 7 (2010–2011) *Kampen mot organisert kriminalitet – en felles innsats*
- Sætre, Marianne og Grytdal, Veslemøy. 2011. *Voldtekt i den globale byen – Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur*. Oslo. Utgitt av Oslo politidistrikt
- Sætre, Marianne og Grytdal, Veslemøy. 2012. *Voldtekt i den globale byen 2011: Anmeldelser og medieoppslag*. Oslo. Utgitt av Oslo politidistrikt
- Thoresen, Siri og Hjemdal, Ole Kristian. 2014. *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisert stress, Oslo. Rapport 1/2014
- Vea, Hildur. 2012. *Fra avmakt til makt i eget liv*. Doktoravhandling ved Nordic School of Public Health, NHV, Göteborg, Sverige
- Østby, Lene. 2012. *Hva hindrer utsatte for seksuelle overgrep i å søke hjelp? Innspill til utformingen av en nettportal for overgrepsutsatte*. Oslo, Diakonhjemmets høyskole, Rapport 2012/6

POLITIET
KRIPOS

KRIPOS

Telefon 23 20 80 00, desken 23 20 88 88
Brynsalleen 6
Postboks 8163 Dep, 0034 Oslo
Internett: www.politi.no/kripos